

PROMOVAREA SĂNĂTĂȚII ȘI EDUCAȚIA PENTRU SĂNĂTATE – PROBLEME DE IMPORTANȚĂ MAJORĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Aliona SERBULENCO¹, Grigore FRIPTULEAC², Ion BAHNAREL^{2,3}, Nicolae OPOPOL², Constantin ETȚCO²,

¹Ministerul Sănătății, ²USMF Nicolae Testemițanu,

³CNSP, Chișinău

Summary

Health promotion and health education – issue of major importance for the Republic of Moldova

Hereby is presented, the current situation on the problems and achievements in health promotion and health education worldwide and in the Republic of Moldova. It is examined the achievements historically conducted under the aegis of the WHO with the participation of specialized services of developed countries and those in developing countries. They are highlighted key priorities and principles of health policy, health promotion strategies for the fundamental elements success and main objectives of health promotion. It is presented the Moldova's legal basis of which purposes includes, aims and objectives, necessary activities in health promotion and health education. Unfortunately, health promotion is not yet fully perceived as a priority by central and local public administrations. Therefore, today are important and necessary, insistent development activities and implementation of all decisions by government and training programs in health promotion and health education at all levels.

Keywords: health promotion, priorities, targets, achievements and tasks

Резюме

Формирование здорового образа жизни и санитарное просвещение – значимая проблема для Республики Молдова

Представлена характеристика современных проблем и реализаций в разделе формирования здорового образа жизни (ФЗОЖ) и санитарного просвещения в мире и в Республике Молдова. Анализируются результаты, полученные в историческом плане под эгидой ВОЗ развитыми и развивающимися странами. Выявлены приоритеты и ключевые принципы политики здравоохранения, фундаментальные стратегии ФЗОЖ, элементы и главные задачи этой деятельности. Представлена законодательная база Р. Молдова, в которой отражены цель, задачи, необходимые меры по ФЗОЖ. К сожалению, ФЗОЖ еще не осознана полностью как приоритетная деятельность центральными и местными административными органами. Необходимы важные и настойчивые действия по созданию и внедрению решений Правительства и программ ФЗОЖ на всех уровнях.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, приоритеты, цели, достижения и задачи

Introducere

În anul 1948 a fost adoptată Constituția Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), prin care a fost definită că „sănătatea este o stare de completă bună stare socială, fizică și mentală, și nu doar absența bolii sau infirmității” [10]. Ulterior au fost dezvoltate anumite politici în domeniul asigurării sănătății. S-a ajuns la concluzia că o deosebită importanță pentru asigurarea sănătății o are promovarea sănătății, activitățile în acest domeniu fiind un mijloc care îi permite fiecărui individ să ducă o viață socială și economică productivă. Accentul s-a pus pe ideea că sănătatea este o resursă pentru viața de zi cu zi, și nu doar mijloc numai de a fi viu. Noua viziune include dezideratul că sănătatea trebuie să fie asigurată pentru o pătură cât mai largă de populație pe o perioadă cât mai extinsă de viață.

Conform *Cartei de la Ottawa privind promovarea sănătății* [3], acesta este procesul care oferă individului și colectivităților posibilitatea de a-și crește controlul asupra determinantelor sănătății și, prin aceasta, de a-și îmbunătăți starea de sănătate.

Promovarea sănătății reprezintă o strategie de mediere între individ și mediu, combinând alegerea personală cu responsabilitatea socială și având drept scop asigurarea în viitor a unei stări de sănătate mai bune [6, 11].

Materiale și metode

Au fost identificate și analizate problemele și realizările internaționale și autohtone în domeniul promovării sănătății și educației pentru sănătate.

Rezultate și discuții

Promovarea sănătății este parte componentă a sănătății publice, fiind totodată și o modalitate de creare a posibilităților pentru populație de a-și îmbunătăți sănătatea și a fortifica controlul asupra ei [5, 6, 9]. Astfel, promovarea sănătății este considerată un element esențial al dezvoltării sănătății, fiind definită de OMS ca „proces de împuternicire a persoanelor de a deține controlul asupra sănătății lor și de a o îmbunătăți”.

În *Declarația de la Jakarta* (Indonezia) a fost specificat rolul fundamental al unei infrastructuri puternice pentru promovarea sănătății [12]. Această declarație include 5 priorități:

- sporirea responsabilității sociale pentru sănătate;
- sporirea investițiilor pentru dezvoltarea sănătății;
- dezvoltarea colaborării (parteneriatelor) în promovarea sănătății;
- fortificarea capacităților comunității și împuternicirea individului;

- crearea infrastructurilor pentru promovarea sănătății.

Una dintre conferințele globale în domeniul promovării sănătății – Conferința a 6-a – a avut loc în orașul Bangkok (Thailanda) în anul 2005 [1]. În consecință a fost adoptată *Carta de la Bangkok*, în care sunt stipulate strategiile și activitățile în domeniul promovării sănătății adresate factorilor determinanți ai sănătății într-o lume globalizată. În Thailanda a fost lansată campania intitulată *Tailanda sănătoasă*, bazată pe principiul: **„Construirea” mai degrabă decât „repararea” sănătății.**

În discursul ținut la ceremonia de deschidere a conferinței, Prim-ministrul Thailandeii, Dr. Thaksin Shinawatra, a minționat: „Este clar că sănătatea bună este cheia progresului. În societățile unde populația este sănătoasă, comunitățile sunt sigure de progres în multe domenii. Construirea sănătății a devenit o prioritate pentru programele de dezvoltare națională și globală”.

Ameliorarea srării de sănătate reprezintă elementul principal în realizarea Strategiei *Sănătate pentru toți*, scop care necesită multiple decizii comune luate de un șir de instituții responsabile de sănătate și de măsurile legate de mediu, efectuarea cărora, direct sau indirect, se va reflecta asupra sănătății omului. Deci, în niciun alt domeniu de luare a deciziilor nu sunt atât de importante colaborarea și consultațiile intersectoriale, ca în domeniul promovării sănătății.

Sănătatea pentru toți – 2000 [3] a introdus trei principii-cheie pentru politica de sănătate, care rămân actuale și în prezent:

1. *Sănătatea* – trecerea de la planificarea serviciilor medicale la planificarea sănătății.
2. *Pentru toți* – egalitate, o sarcină importantă a politicii de sănătate.
3. *2000* – introducerea scopurilor și obiectivelor ce urmează să fie realizate în timp.

A doua categorie de obiective privind promovarea sănătății se bazează pe trei premise:

1. Premisa *teoretică* – obiectivele trebuie să aibă drept punct de pornire sănătatea.
2. Premisa *sănătății publice* – obiectivele trebuie să rezulte din concepția că politica de sănătate se bazează pe investiție.
3. Premisa *practică* – obiectivele vor fi realizate în cadrul strategiei bazate pe: dezvoltare comunitară, dezvoltare organizațională, participare și colaborare.

În Republica Moldova, noțiunea de *promovare a sănătății* nu este suficient definită și implementată. La nivel de individ, familie, comunitate, activitatea de promovare a sănătății are încă multe deficiențe. Totodată, au fost realizate unele măsuri privind promo-

varea sănătății. Până la sfârșitul sec. XX, promovarea sănătății și educația pentru sănătate erau asimilate în RM cu „educația sanitară”. Aceasta se explică prin faptul că între acești doi termeni există câteva similitudină, care fac subiectul unei mari confuzii [9].

În anii '50-'60 ai sec. XX, serviciul de educație sanitară era în cadrul Ministerului Sănătății, fiind constituite și câteva Case de Luminare Sanitară.

După 1990, noile abordări în domeniul promovării sănătății, stabilite prin Carta de la Ottawa pentru Promovarea Sănătății din 1986 [13], au devenit cunoscute și în Republica Moldova [7]. Carta a stabilit cinci strategii fundamentale pentru succesul promovării sănătății:

- elaborarea politicilor de sănătate publică;
- crearea unui mediu favorabil;
- intensificarea acțiunii comunitare;
- dezvoltarea deprinderilor individuale;
- reorientarea serviciilor de sănătate.

Fiind recunoscute ca cost-eficiente și prioritare, strategiile globale privind promovarea sănătății și profilaxia maladiilor au stat la baza elaborării documentelor strategice și a programelor naționale în Republica Moldova.

Dintre acestea enumerăm:

- *Politica Națională de Sănătate* (HG nr. 886 din 06.08.2007);
- *Strategia de Dezvoltare a Sistemului Sănătății, 2008-2017* (HG nr. 1471 din 24.12.2007);
- *Legea privind supravegherea de stat a sănătății publice*, nr. 10 din 03.02.2009;
- *Programul Național de promovare a modului sănătos de viață pentru anii 2007-2015* (HG nr. 658 din 12.06.2007);
- *Strategia Națională de Sănătate Publică pentru anii 2014-2020* (HG nr. 1032 din 20.12.2013);
- *Legea privind controlul tutunului*, nr. 278 din 14.12.2007 etc.

În Legea Republicii Moldova privind supravegherea de stat a sănătății publice [2], noțiunea de promovare a sănătății este definită ca un „proces de difuzare a informației, de instruire și educare în scopul formării unor cunoștințe și deprinderi individuale sănătoase de consultare și implicare a publicului, de creare a parteneriatelor care oferă individului și colectivităților posibilități de a-și controla și îmbunătăți sănătatea din punct de vedere fizic, psihic și social și de a contribui la reducerea inechităților în domeniul sănătății”.

Însă, în Republica Moldova lipsesc specialiști pregătiți special în acest domeniu, lipsește infrastructura sau o rețea de organizații, instituții responsabile de promovarea sănătății. Lipsa unui concept sau a unei politici aprobate de promovare a sănătății, precum și starea nefavorabilă a mediilor fizic, social

și economic, diminuează eficacitatea activităților realizate în domeniul prevenției specifice, educației pentru sănătate și promovării modului sănătos de viață (răspândirea maladiilor reemergente: difteria, holera, tuberculoza, malaria, precum și emergente: SIDA, hepatita virală C, boala Lyme).

Printre inițiativele apropiate după scop și conținut de activitățile de promovare a sănătății sunt: *Programul Național de Educație pentru sănătate și promovare a modului sănătos de viață* (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1000 din 28.09.1998), *Programul național de promovare a modului sănătos de viață pentru anii 2007-2015* (HG R. Moldova nr. 658 din 12.06.2007). În plan didactic, la Facultatea Sănătate Publică a USMF Nicolae Testemițanu, începând cu anul 1997, se citește disciplina *Educația sanitară*. Celorlalte facultăți această disciplină nu li se citea. Cu regret, prevederile programelor nu se realizează pe deplin. În primul rând, aceasta se referă la instituțiile preuniversitare de învățământ în care modulele de promovare a sănătății se realizează insuficient.

În condițiile actuale, principiile de bază care asigură succesul activităților de promovare a sănătății sunt:

1. Adoptarea mai multor strategii de promovare a sănătății – folosirea diferitor abordări, inclusiv dezvoltarea politicii, modificări organizatorice, dezvoltarea comunității, legislația, susținerea, instruirea și comunicarea în combinație una cu alta.

2. Cooperarea mai multor parteneri – cooperarea intersectorială, integrarea activităților mai multor parteneri sub formă de programe complexe de promovare a sănătății.

3. Participarea activă a populației, împuternicirea populației – un proces prin intermediul căruia populația atinge un control mai mare și eficient asupra deciziilor și acțiunilor care afectează sănătatea ei.

4. Aportul individual al membrilor comunităților la realizarea activităților.

Așadar, în activitățile de promovare a sănătății și de educație pentru sănătate trebuie să se includă obligatoriu medicul de familie, asistenții medicali, împreună cu alți actori din comunitate, cum ar fi pedagogii, primarul, politistul, preotul, dar și populația. În fișele de post ale specialiștilor din sistemul de sănătate trebuie să fie incluse responsabilitățile pentru promovarea sănătății și comunicare în conformitate cu standardele europene.

Elementele principale ale promovării sănătății sunt:

- luarea în calcul a populației întregi în cadrul abordării unor probleme sanitare habituale, precum și a anumitor grupuri ale populației (gupuri- țintă) cu risc sporit pentru anumite maladii;

- acțiunea directă asupra factorilor de risc sau asupra cauzelor bolilor;
- efectuarea activităților de cercetare a factorilor de risc care afectează sănătatea comunității;
- elaborarea măsurilor adecvate de reducere a riscurilor pentru sănătate, informarea și educarea populației, elaborarea și implementarea bazei legislative, a măsurilor fiscale, a modificărilor organizatorice prin dezvoltarea comunității și organizarea activităților locale;
- participarea activă a comunității la identificarea problemelor majore de sănătate și alegerea acțiunilor necesare;
- protecția mediului ambiant și promovarea politicii sociale;
- stimularea participării lucrătorilor medicali și a altor persoane fizice și juridice la activitățile de promovare a sănătății.

Obiectivele de promovare a sănătății trebuie să fie bine selectate, în funcție de scopul programului și de grupul de populație căruia îi sunt destinate.

Spre exemplu, obiectivele promovării sănătății în grădinițele de copii sunt:

- dezvoltarea fizică și psihologică;
- dezvoltarea abilităților de mișcare;
- dezvoltarea vorbirii și a cunoștințelor;
- dezvoltarea comportamentului social;
- promovarea abilității de a face estimări și de a lua decizii;
- dezvoltarea capacităților individuale.

Cu regret, promovarea sănătății încă nu este percepută pe deplin ca prioritate de către administrațiile publice centrale și locale. Acest fapt este, probabil, cauzat de:

- neînțelegerea rolului promovării sănătății;
- cooperarea intersectorială insuficientă;
- lipsa susținerii bugetare, la nivelele central și local, a activităților pentru promovarea sănătății;
- subdezvoltarea resurselor umane;
- atitudinea pasivă a lucrătorilor medicali și a populației față de această problemă;
- deficiențele cadrului legislativ în domeniul promovării sănătății și educației pentru sănătate.

În anii 2003-2005, în Republica Moldova a fost realizat Proiectul Uniunii Europene *The Health Promotion and Disease Prevention Project, Moldova*. Grație Proiectului UE *Promovarea Sănătății și Profilaxia Maladiilor*, în CNȘPMP (actualul Centru Național de Sănătate Publică – CNSP), în 2005 a fost înființat Centrul de Promovare a Sănătății, Educație pentru Sănătate, Informație și Relații cu Mass-media. În cadrul Centrului au început a fi angajați medici-specialiști în sănătatea publică, sociologi, psihologi, filologi și asistente medicale.

În aceeași perioadă, personalul CNSP și cel din teritorii au început să însușescă modalități noi de

abordare a promovării sănătății și educației pentru sănătate.

În baza recomandărilor Proiectului, a fost elaborat *Programul național de promovare a modului sănătos de viață pentru anii 2007-2015* [5], au fost prevăzute activități de instruire a elevilor, de pregătire a cadrelor medicale și nemedicale în domeniul promovării sănătății și educației pentru sănătate.

În fața Ministerului Sănătății și Ministerului Educației a fost pusă sarcina de a perfecționa sistemul de instruire profesională, universitară și postuniversitară a cadrelor medicale în domeniul educației pentru sănătate a populației și promovării modului sănătos de viață prin:

- includerea în programele de instruire a studenților Universității de Stat de Medicină și Farmacie *Nicolae Testemițanu* a modului de studii *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate a populației* la facultățile de medicină, stomatologie, farmacie și la Facultatea *Sănătate Publică*;
- includerea în programele de instruire a modului *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate a populației* cu durata de 18-20 de ore pentru toți rezidenții-medici și cu durata de 60 de ore pentru rezidenții-medici de familie și rezidenții-medici pediatri;
- includerea în programele de instruire ale colegiilor de medicină a modului *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate a populației* cu durata de 18-20 de ore, iar pentru asistenții medicilor-igieniști și medicilor-epidemiologi – 36 de ore;
- organizarea modulelor educației pentru sănătate pentru perfecționarea medicilor din centrele de sănătate publică și a specialiștilor în domeniu din instituțiile medico-sanitare publice;
- actualizarea și implementarea programelor de instruire profesională, universitară și postuniversitară a cadrelor didactice în domeniul educației pentru sănătate și promovării modului sănătos de viață, cu introducerea unui modul cu durata de 12-18 ore;
- introducerea unui curs de instruire a angajaților instituțiilor preșcolare în domeniul educației pentru sănătate.

Realizări obținute în domeniul cercetat:

- În conformitate cu prevederile *Programului național de promovare a modului sănătos de viață pentru anii 2007-2015*, în USMF *Nicolae Testemițanu* au fost elaborate programe și a fost inițiat modulul *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate* pentru studenții Facultății *Sănătate Publică* în volum de 70 de ore. Începând

cu anul 2007, la Facultatea *Medicină* și, din anul 2008, la Facultatea *Stomatologie* această disciplină se citește în volum de câte 51 de ore.

- De asemenea, modulul *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate* se citește rezidenților-igieniști (105 ore) și rezidenților-pediatri (35 de ore).
- A fost elaborat *Programul pentru anii 2016-2020*, care se află în proces de aprobare.

Concluzii

1. În Republica Moldova sunt realizate importante măsuri pentru implementarea priorităților europene privind promovarea sănătății și educația pentru sănătate.

2. Este elaborat suportul legislativ, este elaborat și implementat programul de instruire postuniversitară a rezidenților în sănătatea publică.

3. Cu toate acestea, sunt necesare activități de dezvoltare și implementare a tuturor hotărârilor de guvern și a programelor de instruire în promovarea sănătății și în educația pentru sănătate la toate nivelurile.

4. Este necesară mobilizarea tuturor actorilor interesați pentru activități privind promovarea sănătății la nivel de individ, familie, comunitate.

Bibliografie

1. *Carta de Bangkok para la promoción de la salud en un mundo globalizado*, 2005. www.who.int/healthpromotion/.../BCHP_es.pdf
2. *Legea Republicii Moldova nr. 10 din 03.02.2009 privind supravegherea de stat a sănătății publice*.
3. *Ottawa Charter for Health Promotion*. WHO, Geneva, 1986.
4. *Politica Organizației Mondiale a Sănătății Sănătate pentru toți în secolul 21*. www.vitalitate.com/.../Strategia-OMS-Sanatate-...
5. *Programul național de promovare a modului sănătos de viață pentru anii 2007-2015*. HG RM nr. 658 din 12.06.2007.
6. Ețco C., Maximenco E., Bahnarel I. ș.a. *Program de promovare a sănătății adolescenților la nivel comunitar în Republica Moldova*. Chișinău: Tip. Primex-Com., 2012, 170 p.
7. *Promovarea sănătății* (curs). Sub red. prof. Gr. Frip-tuleac. Chișinău: CEP Medicina, 2006, 224 p.
8. *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate*. București: Editura Public H. Press, 2006, 242 p.
9. Ețco C., Calmâc V., Bahnarel I. *Promovarea sănătății și educația pentru sănătate*. Chișinău: Ed. Epigraf, 2013, 600 p.
10. WHO, 1948. https://ro.wikipedia.org/wiki/Organiza%C8%99Bia_Mondial%C4%83_a_S%C4%83n%C4%83t%C4%83%C8%99Bii
11. WHO-EURO. *Health Promotion Glossary*, 1989.
12. WHO. *Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century*. 1997. www.who.int/healthpromotion/.../jakarta/.../en/
13. WHO. *The Ottawa Charter for Health Promotion*, 1986. www.who.int/healthpromotion/.../index4.html